

En maritim turism på Östersjöns villkor

Den maritima turismen är Östersjöns mest inkomstbringande näring och har potential att växa sig ännu större. Den dåliga miljöstatusen riskerar dock att bli en bromskloss för utvecklingen. Investeringar i genomtänkta och välfungerande områdesskydd gynnar miljön och behövs för att den maritima turismen ska leva upp till sin fulla potential.

Turismen ökar och förväntas fortsätta öka

Den maritima turismen i Sverige ökar^[1] (Fig. 1) och kustområdena kring Östersjön blir allt mer populära resmål.^{[2][3]} Trenden coolcation, där turister väljer bort resor till länder runt Medelhavet för att i stället semestra i länder med svalare klimat, talar för en fortsatt ökning av turister till Sverige och övriga nordiska länder.^{[4][5]} Samtidigt är den svenska maritima turismen beroende av ett friskt hav som inbjuder till bad, fiske och andra aktiviteter som besökare kan ta del av.^[6] Kustområden med övergödda vikar och grumligt vatten är alltså inte bara problematiskt för Östersjöns ekosystem, utan innebär även en förlust av möjligheter till naturupplevelser och inkomster från den växande turismnäringen.^[7]

Det är viktigt att en ökande turism inte påverkar kusternas och Östersjöns välmående. Sverige har åtagit sig att skydda 30 % av våra marina områden till 2030.^[8] Skydd och ett ökande nyttjande av havsmiljön kommer alltså behöva gå hand i hand – och det finns stora möjligheter till synergier dem emellan.

I det här policydokumentet har vi med utgångspunkt i litteratur och intervjuer undersökt konfliktytor och lösningar för en ökande turism som sker på Östersjöns villkor.

Rekommendationer

Skapa förutsättningar för en maritim turism som sker på Östersjöns villkor genom att:

Ge **tillräckliga resurser** till de myndigheter som har i uppdrag att inrätta och förvalta skyddade områden — det handlar både om pengar och personella resurser.

Involvera **lokalsamhället** i planeringen av skyddet och nyttjandet av kust och skärgård.

Reformera fiskeripolitiken och sluta maximera uttaget av våra fiskarter — det gynnar kustzonens hälsa och den maritima turismens förutsättningar.

Använd skyddade områden och den maritima turismen för att **öka havsmedvetenheten** genom att informera om Östersjöns ekosystem och vad ett hållbart nyttjande innebär.

Skapa riktade insatser för att **sprida ut besöksstrycket** över en längre tidsperiod för att minska slitaget på känsliga naturmiljöer, exempelvis genom skördefestivaler, vandringsleder och marknadsföring av lågsäsongen.

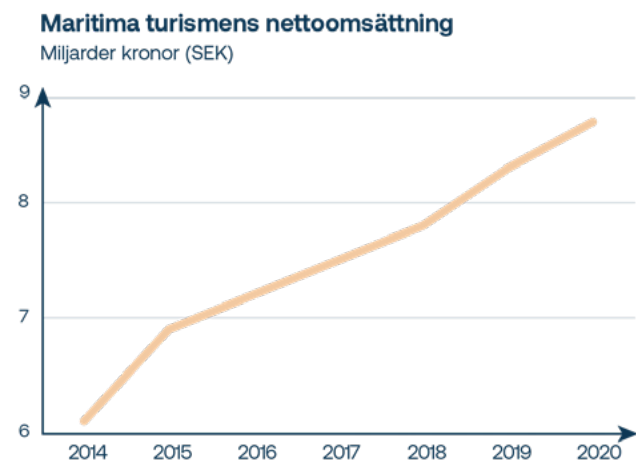

Se till att pengar från turismen **går tillbaka lokalt** — det säkerställer lokalt engagemang och ökar utvecklingspotentialen för den maritima turismen.

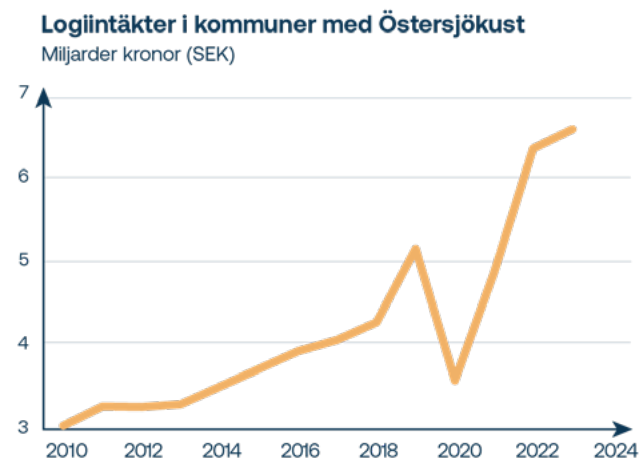
Turism: den viktigaste maritima näringen i Östersjön

Turism och rekreation är den ekonomiskt största och viktigaste maritima näringen i Östersjön och omsätter mer pengar än både fiske och sjöfart.^[9] Den maritima turismen inbringar nästan 40 gånger så mycket som yrkesfisket.^[10] Till skillnad från det storskaliga fisket, som kostar mer än vad det inbringar för skattebetalare,^[11] är turismen alltså en viktig inkomstkälla i Sverige och Östersjön.

Till de mest populära turismaktiviteterna i havet och längs kusterna hör fiske, segling, bad, vandring samt restaurangbesök.^[12] Logiintäkterna utgör en betydande del av omsättningen inom den maritima turismen och har, med undantag för pandemiåren, ökat för Östersjökommunerna. På 13 år har intäkterna från boende mer än dubblats, från cirka 3 miljarder kronor till drygt 6,5 miljarder kronor (Fig. 2).^[13]

Figur 1. Nettoomsättning inom den maritima turismen. Gäller för Bottenviken, Egentliga Östersjön och övriga kustkommuner med över 10 000 invånare inom 5 km från kusten. Källa: SLU.

Figur 2. Logiintäkterna i de kommuner som har Östersjö kust. Källa: Tillväxtverket.

Den maritima turismen lever inte upp till sin fulla potential

Naturen är en av besöksnäringens viktigaste resurser.^[14] Marie Östblom, som arbetar med att samordna utbudet av naturupplevelser i Stockholms skärgård menar att "utan råvaran [naturen] har vi inte någon besöksnäring."^[15] När Östersjöns miljöstatus är dålig går det ut över den maritima turismen, och därmed minskar värdet och utvecklingspotentialen för turismnäringen.^[16]

Östersjöns miljöstatus påverkas starkt av övergödningen, som leder till en ökad algbloomning vilket i sin tur påverkar både badvattenkvaliteten och stränderna.^[17] Det har en negativ påverkan på den maritima turismen, för vem vill resa runt i kustområden med grumligt vatten – där algbloomningarna till och med periodvis kan vara giftiga.^[18]

Foto: Folke Rydén

Kraftig algbloomning förhindrar bad.

Fritidsfisket, som är en stor del av den maritima turismen, påverkas också negativt av Östersjöns dåliga status och av en ohållbar fiskeriförvaltning.^{[19][20][21]} Turismnäringens intäkter blir som ett resultat lägre än vad de skulle kunna vara vid ett scenario där Östersjön mår bättre och har levande kustområden.^[22] Forskning visar att en försämring av marina ekosystem kan leda till en mångmiljardförlust för den svenska turismnäringen.^[23] För att den maritima turismen ska leva upp till sin fulla potential och förbli inkomstbringande krävs det att havet förvaltas på ett sätt som tar turismnäringens betydelse i beaktning och samtidigt skyddar och restaurerar havsmiljön.

En ökande turism kan tära på Östersjön – därför behövs säsongförlängning

Det krävs planering och styrning för att den ökande turismen runt Östersjön ska utvecklas på ett hållbart sätt.^{[24][25][26]} Turismindustrin är resurskrävande och kan ha en negativ påverkan på Östersjöns miljöstatus,^[27] speciellt om antalet turister överstiger en destinations kapacitet att ta emot dem. Några av de största problemen med en ökande turism är slitage på landmiljöer och känsliga strandzoner, samt problem med färskvattenförsörjning.^[28]

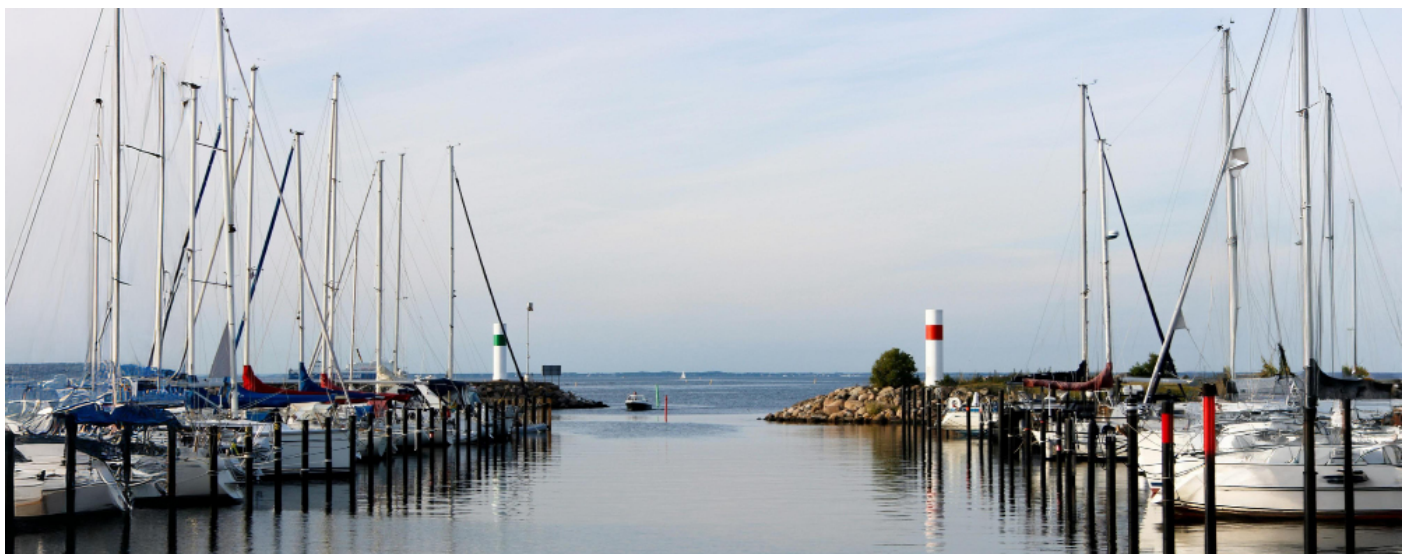
För att minska turismens negativa effekter behöver man förlänga säsongen.^{[29][30]} Många destinationer i Sverige har ett högt besöksstryck under sommaren^{[31][32]} och här behövs strategier för att sprida ut antalet besökare över en längre period. Destinationer som erbjuder olika typer av aktiviteter lyckas i regel bättre med sin säsongförlängning.^[33] En destination som har arbetat med säsongförlängning är Öland, som genom sin årliga skördefest har förlängt turismsäsongen till september.^[34] Ett annat exempel är Stockholm Archipelago Trail – en nyinvid vandringssled i Stockholms skärgård, som National Geographic har lyft fram som en av världens bästa destinationer 2025.^[35] Vandringssleden är tänkt att göra skärgården tillgänglig för fler, skapa möjligheter för lokal turism och förlänga besökssäsongen.^[36] Säsongförlängning ökar dessutom möjligheterna för lokalbefolkningen att få

en stadig inkomst från besöksnäringen, då turistföretag kan hålla öppet och behålla sina anställda under längre perioder.^[37]

30 procent ska skyddas

Skyddade områden kan spela en viktig roll för att stärka den biologiska mångfalden och miljöstatusen i ett område.^{[38][39]} Sverige ska bidra^[40] till den internationella målsättningen om att skydda minst 30 procent av havet, varav minst 10 procent ska erhålla strikt skydd, till år 2030.^{[41][42]} Idag skyddas totalt 11 procent av Östersjön, varav endast 0,8 procent är strikt skyddat.^[43] På fem år ska vi alltså mer än dubbla det existerande marina områdesskyddet och mer än tiodubbla det strikta skyddet.

Olika typer av skydd, såsom nationalparker eller naturreservat, kan inrättas med olika syften. Resultatet av skydd är helt avhängigt av hur skyddet utformas och var.^{[44][45]} Hänsyn behöver tas till både platsens specifika behov och till hur området bidrar till ett nätverk av skyddade områden.^{[46][47][48]} Havs- och vattenmyndigheten (HaV) har utformat ett ramverk som ska underlätta arbetet med att utveckla ett mer sammanhängande och ekologiskt funktionellt nätverk av effektivt förvaltade marina skyddade områden.^[49] Samtidigt saknas idag ett rättsligt krav på att skydd av områden bidrar till ett sådant sammanhängande nätverk.^[50] De områdesskydd som inrättas är dessutom ofta för små för att kunna bidra till måluppfyllelsen.^{[51][52]}

Faktaruta

Skydd av marina områden

Det finns olika typer av områdesskydd med olika syften, funktioner och omfattning. Några av de vanligaste skydden som regleras i miljöbalken är:

- **Marina nationalparker:** Det är den starkaste formen av skydd. Målet är att skydda havsmiljöer och arter som är unika för landet. Sverige får sin första marina nationalpark i Östersjön 2025, Nämndöskärgårdens nationalpark.
- **Marina naturreservat:** Målet med naturreservat är att skydda värdefulla marina miljöer. De inrättas och förvaltas av länsstyrelser och kommuner. Åtgärder kan inkludera förbud mot båttrafik, ankring och muddring.
- **Natura-2000:** Syftet med Natura 2000-områden är att skydda och bevara värdefull natur för kommande generationer genom att upprätta ett nätverk av EU:s mest skyddsvärda naturområden.

Det finns flera typer av områdesskydd utanför miljöbalken. Ett exempel är **biosfärområden**, som inrättas av UNESCO. Dessa områden bygger på lokalt engagemang för att kunna bevara/uppnå en balans mellan såväl kulturlandskap som naturlandskap.

Källa: HaV, Naturvårdsverket, Unesco.

Förvaltning ur ett helhetsperspektiv

För Östersjöns välmående krävs ett helhetsperspektiv där hela havet förvaltas hållbart, inte enbart de 30 procent som ska skyddas. Strandskyddet är ett viktigt komplement till områdesskyddet både för att säkerställa en hållbar förvaltning av de resterande 70 procenten och för att tillvarata den maritima turismens intressen.^[53] Kustnära områden, såsom grunda vikar, är extra skyddsvärda både för klimatreglering och biologisk mångfald.^{[54][55]} Undantag från strandskyddet, till exempel för att bygga boendeanläggningar, kan leda till habitatförlust^[56] och påverkan på bottenmiljöer.^[57] Problem kan också uppstå på lång sikt när undantag ges i alltför stor utsträckning. Exempelvis kan många mindre muddringar orsaka kumulativa effekter på kustmiljöer.^{[58][59]}

Att förvalta skyddade marina områden kräver resurser och särskild kompetens. Länsstyrelser som förvaltar marina miljöer har efterlyst ytterligare kompetens och verksamhetsnära vägledning inom samtliga delar i förvaltningsprocessen: planering, genomförande och uppföljning.^[60] Något som saknas är tydlighet i vem som ska samordna

havsplaneringen och samverkan mellan myndigheter.^{[61][62][63][64]}

Inkludera lokala aktörer

Vid inrättande av områdesskydd är det viktigt att inkludera lokalsamhället i processen för att skyddet ska förverkligas och bli långsiktigt hållbart. Olika intressen och engagemang blir starkare ju närmare de ligger ett potentiellt skyddat område och det är på lokal nivå som förståelsen för ett områdes ekologiska värde och särskilda förutsättningar är som störst.^[65]

Erfarenheter visar att det är vanligt med meningsskiljaktigheter mellan olika aktörer då ett område ska skyddas.^{[66][67]} I fallet med Kosterhavets nationalpark präglades dialogen av gemensamt lärande och kompromisser. I Sankt Annas skärgård lyckades man inte överbygga de största konfliktytorna, vilket ledde till att planerna på en marin nationalpark där lades ner. Sankt Annas Skärgård fick sedan ett annat typ av skydd.^{[68][69]} En stark förankring hos lokalbefolkning och lokala näringar är även viktigt för en ansvarsfull och långsiktig förvaltning av natur- och kulturlandskap utanför skyddade områden.^[70]

Skydd: en investering som lönar sig

Att skydda områden kostar. Mellan 2024–2027 ska HaV dela ut 267 miljoner kronor till projekt som ska skydda havs- och vattenmiljöer. För Östersjölänen kommer pengarna främst användas för att inrätta nya skydd i områden som har höga naturvärden. Det är välbehövligt då antalet skyddade kustmiljöer i och längs Östersjön är litet.^[71] Det behövs dock mer resurser för att inte bara inrätta utan även förvalta en ökad mängd skyddade områden. Att skydda natur är samtidigt billigare än att återställa.^[72] Sverige har en skyldighet enligt EU-rätten att restaurera marina miljöer. Att skydda fler områden innebär därmed att man sänker framtida kostnader genom att förhindra ytterligare försämring av havsmiljön.^{[73][74][75]} Tillgång till naturmiljöer är även bra för

folkhälsan, då vistelser i naturen är bra för både den psykiska och fysiska hälsan.^{[76][77]}

Ett resultat av ett områdesskydd är att antal besökare dit ökar eftersom det signalerar att platsen är värd att besöka. Ett exempel är nationalparker, som både är strikt skyddade områden och populära resmål.^[78] Nationalparkerna är viktiga för Sveriges attraktionskraft och turismutbud,^[79] men det saknas undersökningar om exakt hur stort deras samhällsekonomiska bidrag är. I Finland har man beräknat att varje euro som investeras i nationalparker ger tio euro tillbaka till den lokala ekonomin.^[80] En liknande heltäckande undersökning behövs för de svenska nationalparkerna för att bättre kunna belysa värdet av att investera i skyddade områden.

Slutsatser

Turismen är den ekonomiskt största maritima näringen i Östersjön – den bidrar till pengar i statskassan och är viktig för levande kustsamhällen. En frisk Östersjö är en förutsättning för den existerande maritima turismen och dess potential att öka i omfattning i framtiden. Om vi inte tar hand om vårt hav och våra kustområden riskerar vi försämringar i livsmiljöerna som får negativ påverkan på växt- och djurlivet samtidigt som vi riskerar att tappa turister till våra nordiska grannländer.

Det finns synergieffekter mellan turism och skyddade marina områden: investeringar i skydd är bra både för miljön och för den maritima turismen som är beroende av att Östersjön har en god miljöstatus. Utformningen av skyddet är viktigare än vilken typ av skydd det handlar om – konnektivitet är avgörande, dvs. att områdena inrättas med målet att möjliggöra spridningen av växter och djur. För att leva upp till befintliga regelverk och strategier som finns till för att skydda Östersjön och dess kust behövs resurser. Om ingen har det utpekade ansvaret blir det svårt att få genomslag för skyddsverktygen.

Investeringar i skyddade områden behövs nu – för miljön, klimatet och ekonomin.

Policydokumentet är framtaget av Jonathan Pluntke, Klara Livsey Berg och Tove Brynteson med stöd av Helene Limén inom ramen för BalticWaters traineeprogram hösten 2024.

Referenser

- 1 Tillväxtverket, [Kunskapsbank för turism och besöksnäring](#) (Hämtad 2024-12-02)
- 2 Prop. 2023/24:156 [Ett levande hav – ökat skydd, minskad övergödning och ett hållbart fiske.](#)
- 3 Havs- och vattenmyndigheten (2024). [Marin strategi för Nordsjön och Östersjön 2024-2029.](#)
- 4 Condé Nast Traveler, [The Biggest Travel Trends to Expect in 2024](#) (Hämtad 2024-12-02)
- 5 Matei, N.A. et. al. (2023). [Regional impact of climate change on European tourism demand.](#) JRC Technical Report JRC131508.
- 6 Krafvelin et. al. (2018) [Relationships between human activities and marine ecosystem services](#), SLU ID: SLU.aqua.2017.4.2-207.
- 7 Havs- och vattenmyndigheten (2024). [Marin strategi för Nordsjön och Östersjön 2024-2029.](#)
- 8 Prop. 2023/24:156 [Ett levande hav – ökat skydd, minskad övergödning och ett hållbart fiske.](#)
- 9 Havs- och vattenmyndigheten (2017). [Ekonomisk statistik om sektorer som är beroende av havet.](#)
- 10 Havs- och vattenmyndigheten (2017). [Ekonomisk statistik om sektorer som är beroende av havet.](#)
- 11 BalticWaters (2023) [Så mycket kostar Östersjöfisket.](#) (Hämtad 2024-12-02)
- 12 Havs- och vattenmyndigheten (2012). [Marine tourism and recreation in Sweden.](#)
- 13 Tillväxtverket (2024). [Turismstatistik.](#)
- 14 Wall Reinius, S. m.fl. (2011). [Naturen viktig för turismen – men kunskapen är otillräcklig](#), ETOUR, Fakta turism 1.
- 15 Intervju med Marie Östblom, Stockholm Archipelago/Stockholm Business Region, 2024-11-12.
- 16 Prop. 2023/24:156 [Ett levande hav – ökat skydd, minskad övergödning och ett hållbart fiske.](#)
- 17 Havs- och vattenmyndigheten (2024). [Marin strategi för Nordsjön och Östersjön 2024-2029.](#)
- 18 Karlson, B. et. al. (2021). [Harmful algal blooms and their effect in coastal seas of Northern Europe.](#) Harmful Algae, Vol. 102.
- 19 Havs- och vattenmyndigheten (2024). [Värdet av svenskt fritidsfiske i Sverige.](#)
- 20 Havet.nu (2024). [Överfiske.](#) (Hämtad 2024-12-02)
- 21 Havsmiljöinstitutet (2024). [Fakta och tankar om nationell havsförvaltning.](#)
- 22 Havs- och vattenmyndigheten (2024). [Marin strategi för Nordsjön och Östersjön 2024-2029.](#)
- 23 Otrachshenko, V. et. al. (2016). [Fishing for answers? Impacts of marine ecosystem quality on coastal tourism demand.](#) Tourism Economics, Vol. 23.
- 24 Matei, N.A. et. al. (2023). [Regional impact of climate change on European tourism demand.](#) JRC Technical Report JRC131508.
- 25 Tillväxtverket (2020). [Att arbeta för hållbar turism.](#)
- 26 Intervju med Cecilia Wibjörn, Skärgårdsstiftelsen, 2024-10-23.
- 27 Havs- och vattenmyndigheten (2024). [Marin strategi för Nordsjön och Östersjön 2024-2029.](#)
- 28 Intervju med Sofia Wikström, Stockholms universitets Östersjöcentrum, 2024-10-18.
- 29 Grossi, L., Mussini, M. (2021). [Seasonality in tourist flows: Decomposing and testing changes in seasonal concentration.](#) Tourism Management, Vol. 84.
- 30 Tillväxtverket (2023). [Mot en hållbar utveckling.](#) (Hämtad 2024-12-02)
- 31 Skärgårdsstiftelsen (2023). [Besökare i Skärgårdsstiftelsens områden 2022.](#)
- 32 SVT Nyheter (2024). [Gotlänningar inför turistsommaren: "Vi vill inte ha hit fler turister".](#) (Hämtad 2024-12-02)
- 33 Grossi, L., Mussini, M. (2021). [Seasonality in tourist flows: Decomposing and testing changes in seasonal concentration.](#) Tourism Management, Vol. 84.
- 34 Öladsladet (2024). ["Tack vare skördefesten blir högsäsongen betydligt längre".](#) (Hämtad 2024-12-02)
- 35 National Geographic (2024). [The 25 best places in the world to travel to in 2025.](#) (Hämtad 2024-12-02)
- 36 Vagabond (2024). [National Geographic hyllar Stockholms skärgård.](#) (Hämtad 2024-12-02)
- 37 Region Stockholm (2024). [Handlingsplan. Förlängd säsong i Stockholms skärgård 2030.](#)
- 38 Östersjöcentrum (2016). [Förbättrad kvalitet på marint områdesskydd.](#)
- 39 Naturvårdsverket (2020). [Grön infrastruktur i havet - Landskapsperspektiv i förvaltningen av Sveriges marina områden.](#)
- 40 Prop. 2023/24:156, Bet. 2024/25:MUJ5 [Ett levande hav – ökat skydd, minskad övergödning och ett hållbart fiske](#), Skr. 2024/25:32.
- 41 EU-kommissionen (2020). [EU:s strategi för biologisk mångfald för 2030.](#)
- 42 Kunming-Montreal Global biodiversity framework (2022).
- 43 Prop. 2023/24:156 [Ett levande hav – ökat skydd, minskad övergödning och ett hållbart fiske.](#)
- 44 Östersjöcentrum (2016). [Förbättrad kvalitet på marint områdesskydd.](#)
- 45 Intervju med Lena Gipperth, Göteborgs universitet, 2024-11-01.
- 46 Artikel 3, [Art- och habitatdirektivet.](#)
- 47 Artikel 13.4, [Havsmiljödirektivet.](#)
- 48 Prop. 2023/24:156, Bet. 2024/25:MUJ5 [Ett levande hav – ökat skydd, minskad övergödning och ett hållbart fiske](#), Skr. 2024/25:32.
- 49 Havs- och vattenmyndigheten (2021). [Nätverk av marina skyddade områden i Sverige.](#)
- 50 SOU 2020:83 [Havet och människan.](#)
- 51 SOU 2020:83 [Havet och människan.](#)
- 52 Berkström, C. m. fl. (2019) [Ekologisk konnektivitet i svenska kust- och havsområden – en kunskapsmanställning.](#) SLU Aqua Reports 2019:15.
- 53 7 kap. 13 § miljöbalken.
- 54 BalticWaters (2024). [Hjälp Östersjön att motverka klimatförändringarna.](#)
- 55 BalticWaters (2023). [Muddring med oanade konsekvenser.](#)
- 56 Stockholms stad. [Olika skydd av natur.](#) (Hämtad 2024-12-02)
- 57 Havs- och vattenmyndigheten (2022). [Hav i balans samt levande kust och skärgård.](#)
- 58 Prop. 2008/09:119 [Strandskyddet och utvecklingen av landsbygden.](#)
- 59 Naturvårdsverket (2020). [Grön infrastruktur i havet - Landskapsperspektiv i förvaltningen av Sveriges marina områden.](#)
- 60 Riksrevisionen (2024). [Förvaltningen av skyddad natur.](#)
- 61 Intervju med Lena Gipperth, Göteborgs universitet, 2024-11-01.
- 62 Havs- och vattenmyndigheten (2022). [Hav i balans samt levande kust och skärgård.](#)
- 63 Havsmiljöinstitutet (2024). [Fakta och tankar om nationell havsförvaltning.](#)
- 64 Intervju med Naturvårdsverket och Länsstyrelsen Stockholm, 2024-11-05.
- 65 Intervju med Lena Gipperth, Göteborgs universitet, 2024-11-01.
- 66 Östersjöcentrum (2024). [Inför fler fiskefria områden för att skydda bestånd och ekosystem.](#)
- 67 Intervju med Klas Sandell, professor emeritus kulturgeografi, 2024-10-31.
- 68 Länsstyrelsen Östergötland. [Sankt Anna naturreservat.](#) (Hämtad 2024-12-02)
- 69 Intervju med Naturvårdsverket och Länsstyrelsen Stockholm, 2024-11-05.
- 70 Intervju med Klas Sandell, professor emeritus kulturgeografi, 2024-10-31.
- 71 Natursidan (2024). [Ny satsning på att skydda havsmiljöer.](#) (Hämtad 2024-12-02)
- 72 Göteborgs universitet (2020) [Viktigt ålgårsskyddas i Göteborg.](#) (Hämtad 2024-12-04)
- 73 Länsstyrelserna (2015). [Skydda och vårda våra viktiga vikar.](#)
- 74 Skäl (9) och (10) [Naturrestaureringsförordningen.](#)
- 75 Havs- och vattenmyndigheten (2022). [Hav i balans samt levande kust och skärgård.](#)
- 76 Folkhälsomyndigheten (2024). [Friluftsliv för bättre folkhälsa.](#)
- 77 KC, B. et. al. (2024). [Tourism and national collaboration in protected areas.](#) Annals of Tourism Research Empirical Insights, Vol. 5.
- 78 Naturturismföretagen (2023). [Forumdiskussion: Möjligheter och erfarenheter kring naturturism i skyddad natur.](#) (Hämtad 2024-12-02)
- 79 Naturturismföretagen (2018). [Nationalparker viktiga för Sveriges attraktionskraft, naturturismföretagare och samhälle.](#) (Hämtad 2024-12-02)
- 80 Metsähallitus (2023). [Nationalparker och strövområden ger nytta för lokalekonomi.](#) (Hämtad 2024-12-02)